

PaedDr. Jozef Zentko, PhD.

ORCID 0000-0002-0318-4023

Catholic University in Ruzomberok

Faculty of Education

Department of Pre-school and Elementary Education

INTERDISCIPLINÁRNE PRESAHY SCÉNICKÉHO VÝTVARNÍCTVA V TECHNICKEJ EDUKÁCIÍ¹

Abstrakt

Príspevok venuje pozornosť charakteristike a analýze využívania interdisciplinárnych vzťahov scénického a kostýmového výtvarníctva v technickom vzdelávaní. Prezentuje možnosti uplatnenia technických postupov pracovného vyučovania v primárnom stupni vzdelávania, ktoré sú nosnou základňou v scénickom a kostýmovom výtvarníctve. Zameriavame sa na spoznávanie dôležitých aspektov vremeselno-umeleckej práci so zreteľom na medzipredmetové presahy a interdisciplinárne súvislosti uplatniteľné v podmienkach súčasného primárneho vzdelávania. Poukazuje na súvstažnosť výtvarno-technického a dramatického a ich potenciál v modernom pedagogickom priestore.

Kľúčové slová: pracovná výchova • primárne vzdelávanie • scéna • kostým • divadlo • umenie • technika.

¹ Príspevok vznikol v rámci grantovej úlohy VEGA č. 1/0383/19 Analýza stavu v technickom vzdelávaní a rozvoj technických zručností žiakov na primárnom stupni školy, ktorého zodpovedná riešiteľka je doc. PaedDr. Zlatica Huľová, PhD., (2019–2021).

INTERDISCIPLINARY RELATIONSHIPS IN SCENIC AND COSTUME DESIGN IN TECHNICAL EDUCATION

Abstract

The article points out the characteristics and analysis of the use of interdisciplinary scenic and costume design relationships in technical education. The possibilities of applying technical procedures in teaching at preschool level are presented, which provides an important basis for designing scenery and costumes. The focus was on the identification of important aspects of manual and artistic work, taking into account the interdisciplinary relationships and interdisciplinary context, applied in contemporary preschool education. The article shows the artistic, technical and dramatic coherence, and their potential in contemporary pedagogical space.

Keywords: Work Education • Primary Education • Stage • Costume • Theater • Art • Technology.

INTERDYSCYPLINARNE ZWIĄZKI PROJEKTOWANIA AKCESORIÓW SCENICZNYCH W EDUKACJI TECHNICZNEJ

Streszczenie

W artykule zwrócono uwagę na charakterystykę i analizę wykorzystania interdyscyplinarnych związków scenicznego i kostiumowego projektowania w edukacji technicznej. Przedstawiono możliwości zastosowania technicznych procedur nauczania pracy na wczesnoszkolnym poziomie nauczania, które są istotną podstawą w projektowaniu scenografii i kostiumów. Skoncentrowano się na identyfikacji ważnych aspektów pracy ręcznej i artystycznej z uwzględnieniem związków międzyprzedmiotowych w kontekście interdyscyplinarnym, zastosowanych w warunkach współczesnej edukacji wczesnoszkolnej. W artykule pokazano spójność artystyczno-techniczną i dramatyczną oraz ich potencjał we współczesnej przestrzeni pedagogicznej.

Słowa kluczowe: nauczanie pracy (wychowanie przez pracę) • edukacja wczesnoszkolna • scena • kostium • teatr • sztuka • technika.

Úvod

V modernom technickom vzdelávaní sa často uplatňujú princípy medzipredmetových vzťahov ainterdisciplinárnych súvislostí, ktoré zvyšujú efektivitu, záujem a samotnú atraktivnosť predmetu. Ideálnym príkladom aplikácie je práve transfer dôležitých prvkov zviacerých umeleckých a estetických oblastí. Scénické výtvarníctvo, ma vo svojom obsahu zastúpené viaceré umelecké zložky, ktoré svojimi presahmi vytvárajú jeden kompaktný a pôsobivý celok. Ide najmä o súhrn viacerých výtvarných činností ako je navrhovanie a konštruovanie, kreslenie a maľovanie ako aj časté vytváranie z textilu či papiera. Všetky aktivity sú tým spojené majú svoje zázemie práve v predmetoch, výtvarná výchova a pracovné vyučovanie v primárnom stupni vzdelávania. Vhodnou a efektívnou spolupracou si tieto predmety výrazne napomáhajú a rozvíjajú tak u žiakov manuálnu zručnosť a logické myslenie spolu s podporou rozvoja fantázie a kreativity. Prieniky jednotlivých druhov výtvarného umenia tak prinášajú do pedagogickej reality výchovno-vzdelávacieho procesu v primárnom stupni, radosť a nadšenie všetkých zainteresovaných.

Maskovanie v technickej edukácii

Maskovanie a masky patria medzi dôležitý kultúrno-antropologický, historický aumenovedný fenomén a podstatnú súčasť scénického výtvarníctva. Rozmer interdisciplinárnych presahov v jeho základoch je značný od receptívnej cez aktívnu činnosť v celom výchovno-vzdelávacom procese v primárnom vzdelávaní. Receptívna oblasť je vhodne zastúpená v správnej prezentácii či už v podmienkach základnej školy (prezentácia prostredníctvom obrazového materiálu, rekvizít, vizuálnych podnetov či prostredníctvom súčasných technológií), alebo vo vonkajšom prostredí kultúrnych inštitúcií (galérie, múzea, divadlá). Aktívnu zložku zastupuje samotná činnosť prípravy, technickej realizácie, výtvarného riešenia či tvorivého uplatnenia v kreatívnom procese (Zentko, 2020). Masky samotné spolu s viacerými zložkami maskovania, ako sú tvorba scénického

– divadelného kostýmu, výroba jednoduchých parochní či drobných odevných doplnkov arekvizít prispievajú rozvoju tvorivého myslenia akreativity (Duchoňová, 2014). Zapojením pracovného vyučovania do tohto procesu vzniká tvorivá spolupráca výtvarných atechnických zložiek. Žiak sa prostredníctvom pracovných postupov zoznamuje technikami, ktoré dokáže vhodne uplatniť pri realizácii výtvarných návrhov svojich predstáv. Celý systém maskovania patrí medzi dôležitých reprezentantov scénického výtvarníctva, kde sa uplatňuje vplnej miere súvťažnosť technického avýtvarného. Žiaci pri výrobe masiek prechádzajú viacerými technicko-výtvarnými postupmi od samotného návrhu, či technického výkresu až po samotnú výtvarnú atechnickú realizáciu.

Maska ako nosný prvok maskovania

Masku, ktorá nám predstavuje kultúrno-spoločenský fenomén, ktorý je zástupným prostriedkom vnútornej, alebo vonkajšej transformácie, môžeme rozdeliť do štyroch základných skupín, toto členenie sa dá uplatniť aj pri rozdelení samotného maskovania (Ebelová, 2012, Zentko, 2020):

1. *masky materiálové* (tzv. škraboška, polomaska, maska celotvarová, celohlavová (prilbovitá), nástavcová, štítová, celotelový objekt,
2. *masky líčené* (tvarová atelová maľba, divadelné a filmové maskovanie, body painting), maskovanie prostredníctvom líčenia môže značne zvýrazniť estetizáciu výsledného obrazu resp. podoby (Banyár, 2019),
3. *masky mimické* (psychologické, zámerné a účelové výrazy tváre, masky spoločenských a psychologických kontextoch), do tejto skupiny môžeme zaradiť aj rôzne zjednodušené vyjadrenie emócií,
4. *masky symbolické* (symbolický atribút postavy, rola, profesia, situácia, zastúpené, vyjadrenie prostredníctvom paročne, predmetu-varecha, okuliare, klaunský nos apod.). Tvorba parochní je odľúbenou výtvarno-technickou činnos-

ťou. Pre výrobu samotnú je dôležité poznať postupy spájania či už prostredníctvom zošívania, lepenia, alebo viazania. Deti sa zoznamujú vhodným technickým resp. výtvarným materiálom a postupne za pomoci učiteľa navrhujú technologické postupy výroby. Ako vhodný materiál sa ponúka dostupný plast, papier, textil či materiály lineárneho charakteru, vlna, povrazy, nite (vlasy vodníka, zlatovlásky, alebo víly, či starenky apod.). Obľúbenou doplnkovou činnosťou je aj samotná práca na účese.

Pri téme masiek, môžeme pracovať smaskami určenými pre danú dramaturgiu resp. aktivitu ako aj po maskách karnevalových, ale tiež po tých ktoré sú súčasťou nášho kultúrneho dedičstva. Prostredníctvom nich deti získavajú vzťah k svojej kultúre, histórii či kultúrnemu dedičstvu (Gašparová, 2018). Ideálnym príkladom je vhodné uplatnenie prostredníctvom regionálnej výchovy (Vargová, Uhrinová, 2017).

Kostým ako súčasť maskovania

System maskovania so zreteľom na kostým amasku patrí k najdôležitejším vizuálnym faktorom divadelnej premeny, osobitným významom pri postavách, kde identifikácia nositeľa nie je žiaduca, alebo musí byť zastretá, ak hra nemá stratiť svoj výraz a zmysel. Dotvára charakter jednotlivca resp. bábky či rekvizity (Gasper-Ludiková, 2006).

Súčasťou kostýmu môžu byť:

- aj samotné masky a rôzne spôsoby maskovania a tiež parochne, odevné doplnky a rekvizity. Kostým má v dramaturgii viacero funkcií, medzi nosné považujeme (Blech, akol. 1990, Zentko, Chanasová, 2011, Zentko, 2020),
- *kryciu* (zakrýva hercov osobný vzhľad a mení ho na inú bytosť, resp. vec – napr. strom resp. stromy v lese, kvety na lúke apod.),
- *zobrazovaciu* (predmetne znázorňuje postavu hranú hercom),

- *charakterizačnú* (bližšie určuje dramatickú postavu zo stránky, sociálnej, morálnej a psychologickej),
- *výtvarnú* (zvyšuje efekt vizuálneho pôsobenia aesthetickej výpovede).

Medzi obľúbené činnosti vpracovnom vyučovaní, alebo vo výtvarnej výchove patrí tvorba papierového odevu. Jeho výroba môže byť súčasťou pripravovanej dramatizácie, alebo prezentáciou solitérnych modelov vrámci detskej módnjej prehliadky. Pri samotnej realizácii dohliadame na spoznávanie a analýzu použitých materiálov, možnosti spájania materiálov avýtvarnú expresivitu avýraz.

Scéna a scénický systém v technickej edukácii

Súčasťou výchovno-vzdelávacieho procesu v primárnom stupni vzdelávania je často krát aj realizácia rôznych krátkych dramatizácií, či dlhších scénických pásiem či inscenácií. Práve vtýchto aktivitách je nevyhnutná aj scénografická výprava do ktorej prípravy je vhodné prizvať samotných žiakov. Na hodinách výtvarnej výchovy apracovného vyučovania sa ponúka významný priestor pre jej samotný návrh anáslednú realizáciu. Scéna nám predstavuje priestor, v ktorom herci resp. v našom prípade žiaci alebo bábky predvádzajú dramatický dej. V kontexte vizuálno-technickej tvorby nám predstavuje umelecky stvárnený priestor (Blech akol., 1990). Celý scénický systém môžeme označiť ako znakovitý systém, ktorý nám združuje súbor znakov patriacich tomu istému materiálu, vytvárajúcich semiologický systém. „*Scéna je súbor priestorových znakov, ktoré lokalizujú, atým zjednocujú priebeh deja.*” (Slivka, 2002). Patrí tu osvetlenie, pohyb, choreografia, scénografia, apod. (Pavis, 2004). Je nevyhnutnou súčasťou aj detského divadla adetských dramatizácií. Deti sa pri výrobe výtvarných dekorácií oboznamujú sjednotlivými technickými atecnologickými postupmi srôznymi druhmi materiálov a takto môžu objavovať výtvarnú expresiu toho ktorého materiálu. Je vhodné ak jednotlivé technické postupy sú dopĺňane oplošné či priestorové výtvarne techniky (Zentko, Chanasová, 2011).

Scéna sa vsúčasných podmienkach školskej edukácie realizuje prevažne ako nemenná zmaľovaných kulís (Mazalán, 2017), ktoré tvoria akési pozadie pre dejovú líniu. V rámci dostupných materiálov avhodných technických postupov však môžeme scénografiu oživiť omnožstvo pohyblivých objektov.

Scénické výtvarníctvo a výtvarná expresivita

Vo výtvarnej expresivite sa najčastejšie tvorivé scénické výtvarníctvo využíva práve v moderných umeleckých prístupoch, tendenciách aformách. Ideálne zázemie tejto aplikácie nachádzame vnávrhoch kostýmov, vovytváraní kulís vakčnom umení, vperformancii (ide ointermediálnu techniku akčného umenia, ktorá je realizovaná pred publikom a obsahuje prvky tanca, poézie, divadla, ale aj nových médií, napr. videa), happeningu (ide ojednu zraných foriem akčného umenia, ktorá ma charakter organizovanej kolektívnej udalosti odohrávajúcej sa na hranici výtvarného umenia, divadla ahudby) či body-arte, ktoré vo všeobecnosti nazývane tiež telové umenie (Jančár, In: Geržová, 1999), (Zentko, 2020). Ide oformu akčného umenia, kde výsledne dielo je vytvorené prostredníctvom vlastného tela, gesta alebo samotného konania. Ľudské telo sa vtomto prípade používa ako bezprostredné výtvarné médium (Šupšaková, 1999). Termín body-art, zahŕňa veľmi rozdielne umelecké stratégie, ktoré sú založené na ľudskom tele, ako hlavnom nositeľovi sociálnych a existenciálnych obsahov (Jablonská, In: Geržová, 1999).

Výtvarná výchova ako samostatný vyučovací predmet v primárnom vzdelávaní vychádza zo spontánneho detského vizuálneho prejavu. Žiaci prostredníctvom rôznych výtvarných činností, hravou formou spoznávajú vyjadrovacie prostriedky vizuálnych umení (kresby, maľby, kombinácie techník a plastiky). Formou výtvarných činností (kreslenia, maľovania, priestorového a objektového vytvárania) sa stretávajú so svetom navrhovania dizajnu, architektúry, fotografie, videa a filmu. Práve svet navrhovania, dizajnu a architektúry spolu sdivadlom a filmom vytvára nosnú zák-

ladňu pre spoznávanie scénického výtvarníctva. Výtvarnú výchovu môžeme rozdeliť na receptívnu a aktívnu. Vo výtvarnej výchove sa od žiakov očakáva najmä uplatnenie ich predstavivosti a fantázie; nie napĺňanie dopredu očakávaných výsledkov. Tento vyučovací predmet je založený na tvorivosti žiaka atiež na rozvíjaní jeho vlastných nápadov a koncepcií. Rovnako ako pri pracovnom vyučovaní je dôležitá technická zručnosť a ovládanie jednotlivých nástrojov a zvládanie techník. Žiak dokáže navrhnuť, výtvarne spracovať a následne aj technicky zrealizovať svoju ideu. Výtvarná výchova v svojom obsahu zahŕňa aj rôzne prvky, ktoré ju prepájajú s inými vyučovacími predmetmi, napr. s pracovným vyučovaním s hudobnou výchovou, prírodovedou a vlastivedou s IKT, s matematikou a geometriou. Ponúka sa tam zaujímavý spôsob uplatňovania medzi predmetových vzťahov (ŠVP, 2016).

Scénické výtvarníctvo a práca s materiálom

Azda najideálnejšiu spoluprácu výtvarnej a dramatickej tvorivosti nachádzame v pracovnom vyučovaní. Ide o vyučovací predmet na primárnom stupni vzdelávania, ktorý je zameraný na široké spektrum pracovných činností a aktivít založených na tvorivej tímovej spolupráci a spoznávaní rôznych výtvarných a technických materiálov. Súčasným technickým vzdelávaním sú žiaci vedení k získaniu základných užívateľských zručností, ktoré sú prítomné v rôznych oblastiach ľudskej činnosti. Predmet je zameraný na rozvoj praktických pracovných zručností a logického myslenia a dopĺňa tak celé základné vzdelávanie o dôležitú zložku nevyhnutnú pre uplatnenie človeka v ďalšom živote a spoločnosti (ŠVP, 2016). Žiaci sa zoznamujú s technikou konštruovania, analyzujú materiály a spoznávajú ľudové remesla (Huľová, 2018). Ďalšou dôležitou súčasťou je transfer vedomostí do novej situácie a ich využitie v bežnom živote (Kožuchová, 2014) či tvorivých zamestnaniach (Kováčová, 2015). Žiak tvorivým spôsobom spoznáva materiál, experimentuje s materiálom a následne dokáže zrealizovať svoj výrobok, ktorý má charakter technický, alebo umelecký.

Záver

Implementácia viacerých druhov umenia spolu s tvorivou prácou spojenou využívaním umeleckej expresivity pri poznávaní výtvarno-technických prienikov je v modernom pedagogickom priestore pomerne pestrá. Ide očnorodý proces v ktorom dominantné postavenie predstavujú zážitkové aktivity v rámci rôznych vyučovacích koncepcií a organizačných foriem vyučovania. Pri tvorivej práci môžeme výrazne podporovať rozvoj medzipredmetových vzťahov, ktoré sú nevyhnutnou súčasťou a efektívnym spetrením výchovno-vzdelávacieho procesu v primárnom vzdelávaní. Pre uplatňovanie tém spojených so scénickým a kostýmovým výtvarníctvom je vhodné využívať viaceré zložky rôznych umení, ktoré edukačný proces na základnej škole zatriaktivnia a spestria. Je v kompetenciách každého pedagóga, ktoré techniky, postupy či metódy uplatní, aby záujem o predmet pracovné vyučovanie znásobil. Našou snahou je podporiť spoluprácu remeselnú-umeleckých či technicko-výtvarných aktivít, ktoré srovnakým účinkom podporia technickú zručnosť, výtvarnú tvorivosť, estetické cítenie a potrebné logické myslenie.

Použitá literatúra

1. BANYÁR, M. 2019. *Semiotika reklamy, Učebné texty určené pre študentov odboru 3.2.3 Masmediálne štúdiá*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-223-4821-8.
2. BLECH, R. akol. 1990. *ENCYKLOPÉDIA DRAMATICKÝCH UMENÍ SLOVENSKA M-Ž*. Bratislava: SAV, 1990. ISBN 80-224-0001-7.
3. DUCHOŇOVÁ, Z. 2014. *Využitie drámy vo vyučovaní anglického jazyka*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave. ISBN 978-80-565-0011-8.
4. EBELOVÁ, K. 2012. *Maska v proměnách času a kultur*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-2470-6.
5. GASPER-LUDIKOVÁ, H.: *Výtvarne riešenia v bábkovom divadle*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum, 2006. ISBN 80-8052-297-0.
6. GAŠPAROVÁ, M. 2018. Regionálne prvky obsahu primárneho vzdelávania. In: *Zagadnienia społeczne*. NR 1(9), 2018. ISSN 2353-7426.
7. HUĽOVÁ, Z. 2018. Zavádzanie pracovnej výchovy do vzdelávania

- detí predškolského veku v čase. In: *Zagadnienia Społeczne*. NR 2(10), 2018. ISSN 2353-7426.
8. CHANASOVÁ, Z. – ZENTKO, J. 2017. Bábková tvorba ascénický systém v dramatickej výchove pre deti. In: *STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE, UNIVERSITAS CATHOLICA RUŽOMBEROK 2017*, č. 2. Ružomberok: VERBUM, ISSN 1336-2232.
 9. JABLONSKÁ, B. 1999. Body art. In. GERŽOVÁ, J. akol.: *Slovník svetového aslovenského výtvarného umenia druhej polovice 20. storočia*. Bratislava: PROFIL, 1999. ISBN 80-968283-0-4.
 10. JANČÁR, I. 1999. Happening. In. GERŽOVÁ, J. akol.: *Slovník svetového aslovenského výtvarného umenia druhej polovice 20. storočia*. Bratislava: PROFIL, 1999. ISBN 80-968283-0-4.
 11. JANČÁR, I. 1999. Performancia. In. GERŽOVÁ, J. akol.: *Slovník svetového aslovenského výtvarného umenia druhej polovice 20. storočia*. Bratislava: PROFIL, 1999. ISBN 80-968283-0-4.
 12. KOVÁČOVÁ, B. 2015. Zamestnania v rannej ergoterapii. In: LIŠTIAKOVÁ, I. – KOVÁČOVÁ, B. (Eds.) *EXPRESÍVNE TERAPIE VO VEDÁCH OČLOVEKU 2015*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2015. ISBN 978-80-223-3914-8.
 13. KOŽUCHOVÁ, M. 2014. Retrospektívy a perspektívy koncepcií technického vzdelávania. In: *Trendy ve vzdělávání, 2014* (roč. 7), číslo 1, Olomouc. ISSN 1805-8949.
 14. MAZALÁN, P. 2017. Architektúra ako scénografia. Vplyvy architektonickej symboliky a formy na scénografické koncepty. In: *ALFA 3–4 – Architektonické listy Fakulty architektúry/ 2017*, ISSN 1335-2679.
 15. PAVIS, P.: *Divadelný slovník*. Bratislava: Divadelný ústav. 2004. ISBN 8088987245.
 16. SLIVKA, M.: *Slovenské ľudové divadlo*. Bratislava : Divadelný ústav, 2002. ISBN 978808898739.
 17. ŠUPŠÁKOVÁ, B. 1999. Projekty a alternatívne formy vo výtvarnej výchove. Bratislava: Gradient, 1999, ISBN 80-967231-4-6.
 18. ŠTÁTNY VZDELÁVACÍ PROGRAM PRE PRIMÁRNE VZDELÁVANIE. Bratislava: Štátny pedagogický ústav. 2016.
 19. VARGOVÁ, M. – UHRINOVÁ, M. 2017. *Vybrané kultúrne aspekty v predprimárnej edukácii*. In: *STUDIA SCIENTIFICA FACULTATIS PAEDAGOGICAE, UNIVERSITAS CATHOLICA RUŽOMBEROK 2017*, č. 2. Ružomberok: VERBUM, ISSN 1336-2232.
 20. ZENTKO, J., CHANASOVÁ, Z. 2011. *Dramatizačné techniky v materskej škole*. Ružomberok: VERBUM, 2011. ISBN 978-80-8084-809-5.